(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

बॉम्बे न्यायमंडळाच्या उच्च न्यायालयात

सामान्य मूळ दिवाणी अधिकारक्षेत्र

वाणिज्यिक दावा क्रमांक – २०१/२०२२

मध्ये

अंतरिम अर्ज (एल) क्रमांक - २७१९७/२०२३

ओरिएंटल इन्शुरन्स कंपनी

पत्ता: चौथा मजला, ओरिएंटल हाऊस,

७, जमशेदजी टाटा रोड,

चर्चगेट, मुंबई-४०० ०२० **...अर्जदार/प्रतिवादी**

<u>प्रकरणामध्ये:-</u>

सनराइज बिस्किट कंपनी प्रा. लि.

पब बोरागांव गोतानगर,

गुवाहाटी-७८१०३३ **...वादी**

विरुद्ध

ओरिएंटल इन्शुरन्स कंपनी

पत्ता: चौथा मजला, ओरिएंटल हाऊस,

७, जमशेदजी टाटा रोड,

चर्चगेट, मुंबई-४०० ०२० **...प्रतिवादी**

कु. जया शुक्ला यांच्या मार्फत कु. ज्योती बाजपेयी, अर्जदार/प्रतिवादीसाठी वकील,मध्ये आयएएल/२७१९७/२०२३ .

कु. रिया लुल्ला यांच्यासह कु. कोमल जोशी, श्री. पुष्कराज देशपांडे, श्री. अश्विन हिरुलकर यांच्या मार्फत एएलएमटी लीगल, वादी/प्रतिसादकर्त्यासाठी वकील,मध्ये आयएएल २७१९७/२३ .

न्यायवृंद : न्यायमूर्ती - अभय अहुजा.

दिनांक : २२ एप्रिल, २०२४

<u>मौखिक न्यायनिर्णय :-</u>

१. १० एप्रिल, २०२४ रोजी या प्रकरणाची सुनावणी झाली. तथापि, आज हे प्रकरण कु. ज्योती बाजपेयी, अर्जदाराच्या विद्वान वकिलांना त्यांच्या युक्तिवादाला समर्थन देण्यासाठी प्राधिकरणे सादर करण्यासाठी सूचीबद्ध करण्यात आले आहे की, या न्यायालयातील कार्यवाही ही दिल्ली उच्च न्यायालयातील कार्यवाहीचा सातत्य आहे. तथापि, प्रकरण बोलावले गेले तेव्हा कोणतीही प्राधिकरणे सादर केलेली नाहीत. त्यानुसार, हे न्यायालय आदेश पारित करण्यासाठी पुढे जाते.

२. प्रतिसादकर्ता विमा कंपनीच्या वतीने दाखल केलेला हा अंतरिम अर्ज १३ फेब्रुवारी, २०२३ रोजीच्या या न्यायालयाच्या आदेशाला परत मागवण्यासाठी/रद्द करण्यासाठी आहे, ज्यामध्ये नोंदवले आहे की, समन्स करिता रिटच्या सेवेपासून १२० दिवसांच्या परवानगीच्या कालावधीत, म्हणजेच २४ डिसेंबर, २०२२ रोजी किंवा त्यापूर्वी कोणतेही

लेखी निवेदन दाखल केले गेले नाही आणि हा वाणिज्यिक खटला एक असंरक्षित वाणिज्यिक खटला म्हणून पुढे चालवावा. त्या आदेशाला परत मागवण्यासाठी/रद्द केल्यानंतर, हे न्यायालय प्रतिवाद्याला विलंब माफ करून लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी द्यावी.

३. कु. ज्योती बाजपेयी, विद्वान वकील, प्रतिवादी अर्जदार विमा कंपनीच्या वतीने उपस्थित राहतात आणि सादर करतात की, प्रतिवादीच्या कायदेशीर बाबी त्यांच्या मुंबई प्रादेशिक कार्यालय II द्वारे हाताळल्या जातात आणि १३ फेब्रुवारी, २०२३ च्या आदेशानुसार, प्रतिवाद्याला कळवले गेले होते की, समन्स करिता रिट २६ ऑगस्ट, २०२२ रोजी दिले गेले होते आणि प्रतिवाद्याने त्यांचे लेखी निवेदन दाखल केले नव्हते, तथापि, त्यांच्या कार्यालयात शोध घेतल्यानंतरही, प्रतिवाद्याला समन्स करिता रिट सापडले नाही. त्यानंतर प्रतिवाद्याने विभागीय कार्यालयातही चौकशी केली, जिथे वादीने समन्स करिता रिट दिले असावे, तथापि, त्यांच्या विभागीय तसेच प्रादेशिक कार्यालयात प्रचंड प्रयत्न करूनही, प्रतिवाद्याला २६ ऑगस्ट, २०२२ रोजी समन्स करिता रिट कोणी स्वीकारले हे शोधता आले नाही.

४. कु. ज्योती बाजपेयी, प्रतिवादीच्या विद्वान वकिल, पुढे सादर करतात की, यापूर्वी वादीने दिल्ली उच्च न्यायालयात खटला दाखल केला होता आणि प्रतिवाद्याने दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राचा मुद्दा उपस्थित केल्याने, वादीने सदर खटला योग्य अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयात दाखल करण्याच्या परवानगीसह मागे घेतला होता,

ज्यामध्ये या अर्जदार-प्रतिवाद्याने लेखी निवेदन दाखल केले होते आणि ते परत करण्याचे निर्देश देण्यात आले होते. त्यानंतर, वादीने या न्यायालयात हा खटला दाखल केला आहे. कु. ज्योती बाजपेयी, प्रतिवादीच्या विद्वान वकिल, सादर करतात की, प्रतिवाद्याने दिल्ली उच्च न्यायालयात, वादीने दाखल केलेल्या खटल्यात मर्यादेत लेखी निवेदन आधीच दाखल केले असल्याने, या न्यायालयातील खटल्यात लेखी निवेदन दाखल करण्यास विलंब होऊ नये, कारण दिल्ली उच्च न्यायालयातील कार्यवाही ही वादीने दिल्ली उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या कार्यवाहीचा एक प्रकारे सातत्य आहे, कारण मुंबई उच्च न्यायालयात खटला दाखल करताना कोणतीही नवीन मर्यादा विचारात घेतलेली नाही.

५.प्रतिवाद्याकडे गुणवत्तेवर आधारित एक चांगला खटला आहे. खटल्याच्या योग्य निर्णयासाठी, या न्यायालयाने लेखी निवेदन दाखल करण्यातील विलंब माफ करावा आणि प्रतिवाद्याला वरील खटल्यात त्यांचे लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी द्यावी, हा न्यायाच्या हितासाठी आहे.

६.सुविधेचा समतोल अर्जदार/प्रतिवाद्याच्या बाजूने आहे. प्रतिवादीच्या विद्वान वकिलांनी सादर केले आहे की, १३ फेब्रुवारी, २०२३ चा आदेश परत मागवावा/रद्द करावा आणि जर हा आदेश रद्द केला गेला नाही आणि प्रतिवाद्याला त्यांचे लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी दिली गेली नाही, तर प्रतिवाद्याला अपरिवर्तनीय हानी आणि नुकसान होईल, ज्याची भरपाई पैशात करता येणार नाही. दुसरीकडे, जर मागितलेली सवलत मंजूर केली गेली तर वादीला कोणतीही हानी, नुकसान किंवा त्रास होणार नाही.

७. कु. बाजपेयी, विद्वान वकील, म्हणून सादर करतात की, हा अंतरिम अर्ज मंजूर करावा.

८. दुसरीकडे, श्री. शरण जगतियानी, या अर्जातील वादी/प्रतिसादकर्त्यांचे विद्वान वरिष्ठ वकील, सादर करतात की, प्रतिवाद्याला त्यांच्या प्रादेशिक कार्यालयात समन्स करिता रिट दिले गेले नाही हा निमित्त वगळता, १३ फेब्रुवारी, २०२३ च्या आदेशाला परत मागवण्यासाठी कोणताही अन्य आधार सादर केलेला नाही.

९.श्री. जगतियानी सादर करतात की, प्रतिवाद्याला २६ ऑगस्ट, २०२२ रोजी समन्स करिता रिटची सेवा प्रतिवाद्याच्या पत्त्यावर केली गेली आहे, जो केवळ खटल्याच्या कागदपत्रातील पृष्ठ ५१ वरच्या विमा पॉलिसीमध्येच नाही तर या अर्जाच्या कारण शीर्षकातही तोच पत्ता आहे, आणि प्रतिवाद्याच्या वतीने असा आधार घेतला जाऊ शकत नाही की, सेवा ही प्रादेशिक कार्यालयात करायला हवी होती आणि विभागीय कार्यालयात नाही, हा प्रतिवादी कंपनीचा अंतर्गत मामला आहे.

१०. प्रतिसादकर्ता-वादीचे विद्वान वरिष्ठ वकील सादर करतात की, १३ फेब्रुवारी, २०२३ चा आदेश योग्यरित्या पारित करण्यात आला आहे कारण समन्स करिता रिटच्या सेवेपासून १२० दिवसांच्या परवानगीच्या कालावधीत, म्हणजेच २४ डिसेंबर, २०२२ रोजी किंवा त्यापूर्वी कोणतेही लेखी निवेदन दाखल केले गेले नाही. विद्वान वरिष्ठ वकील या न्यायालयाच्या **मीरा गेहानी (अर्जदार) विरुद्ध ॲक्सिस बँक लिमिटेड (वादी) आणि मीरा गेहानी (प्रतिवादी) यांच्यासह संनादित प्रकरण (१ २०१९ एसएससी ऑनलाईन बॉम ३५८)** मधील निर्णयाचा उल्लेख करतात, जिथे या न्यायालयाने परिच्छेद १११ आणि ११२

मध्ये स्पष्टपणे नमूद केले आहे की, वाणिज्यिक खटल्यात १२० दिवसांचा कालावधी कोणत्याही प्रकारे वाढवता येणार नाही. सदर निर्णयातील परिच्छेद १११ आणि ११२ खालीलप्रमाणे उपयुक्तपणे उद्धृत केले आहेत:-

१११. वरील अधिसूचनेनुसार, असा युक्तिवाद केला जाऊ शकतो की, या न्यायालयासमोरील वाणिज्यिक खटल्यांमध्ये, जेथे प्रतिवादी समन्स प्राप्त होण्यापूर्वी आपली हजेरी नोंदवतो, तेथे १२० दिवसांचा कालावधी त्या पूर्वीच्या तारखेपासून, म्हणजेच प्रतिवादी आपली हजेरी नोंदवतो त्या तारखेपासून सुरू व्हायला हवा. तथापि, वर नमूद केल्याप्रमाणे, वाणिज्यिक विवादांचा निर्णय देताना या न्यायालयाला वाणिज्यिक न्यायालय कायद्याने सुधारित केलेल्या सीपीसीच्या तरतुदींचे पालन करणे बंधनकारक आहे. म्हणून, आता आदेश V नियम १ आणि आदेश VIII नियम १ मधील सुधारणांमध्ये नमूद आहे की, "...परंतु जी समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांपेक्षा उशिरा नसावी...", त्यामुळे १२० दिवसांचा कालावधी हा समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून मोजला पाहिजे, ना की प्रतिवादी आपली हजेरी नोंदवतो त्या तारखेपासून, जसे की वरील अधिसूचनेत तरतूद आहे. यामुळे केवळ वाणिज्यिक न्यायालय कायद्याच्या तरतुदींची एकसमान अंमलबजावणी होईलच, शिवाय प्रतिवाद्याला या न्यायालयात सर्व कार्यालयीन आक्षेपांचे निराकरण झाल्यानंतर नोंदणीकृत खटल्याची प्रत दिल्यानंतर त्याला सामोरे जावे लागणारे प्रकरण समजेल. खरं तर, आमच्या न्यायालयातून आता दिल्या जाणाऱ्या समन्स करिता रिटवर खालीलप्रमाणे शेरा आहे:

"आणि याद्वारे तुम्हाला सध्याच्या समन्सच्या सेवेच्या ३० दिवसांच्या आत लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी समन्स केले जाते आणि जर तुम्ही सदर ३० दिवसांच्या कालावधीत लेखी निवेदन दाखल करण्यास अपयशी ठरलात, तर तुम्हाला न्यायालयाने लेखी कारणांसह नोंदवलेल्या कारणांसाठी आणि न्यायालयाला योग्य वाटेल अशा खर्चाच्या भरण्यासह, न्यायालयाने निर्दिष्ट केलेल्या अन्य दिवशी लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी दिली जाईल, परंतु जी समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून १२० दिवसांपेक्षा उशिरा नसावी. समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांच्या समाप्तीनंतर, तुम्ही लेखी निवेदन दाखल करण्याचा अधिकार गमावाल आणि न्यायालय लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यास परवानगी देणार नाही."

११२. वरीलप्रमाणे, हे स्पष्ट करण्यात आले आहे की, १२० दिवसांचा कालावधी हा समन्स करिता रिटच्या सेवेच्या तारखेपासून सुरू होईल, ना की प्रतिवादी प्रथम हजेरी नोंदवतो त्या तारखेपासून. दुसऱ्या शब्दांत, पक्षकार किंवा त्यांचे वकील यापुढे वरील अधिसूचनेवर अवलंबून राहून प्रतिवादींना समन्स करिता रिट देणे टाळू शकत नाहीत. तथापि, वाणिज्यिक खटल्यांचा त्वरित निपटारा करण्यासाठी आणि या न्यायालयाचा तसेच या न्यायालयाच्या माननीय प्रोथोनोटरी आणि वरिष्ठ मास्टर यांच्या कार्यालयाचा वेळ वाचवण्यासाठी, जर प्रतिवादी/त्यांचे वकील हजेरी नोंदवतात आणि संमतीने, सेवेचा

त्याग करण्यास सहमती दर्शवतात, तर १२० दिवसांचा कालावधी त्या त्यागाच्या तारखेपासून सुरू होईल. अशा परिस्थितीत, समन्स करिता रिट देण्याची आवश्यकता राहणार नाही. यामुळे समन्स करिता रिट देण्यात गुंतलेल्या दिवसांचा अपव्यय टळेल आणि खटल्याची सुरुवात लवकर होईल आणि परिणामी , वाणिज्यिक खटल्यांचा निपटारा जलद होईल.

११. विद्वान वरिष्ठ वकील म्हणून सादर करतात की, या अर्जात कोणताही आधार नाही आणि तो फेटाळावा, तथापि, ते असेही सादर करतात की, प्रतिवादी साक्षीच्या वेळी वादीच्या साक्षीदाराची उलटतपासणी नेहमी करू शकतात.

१२. मी विद्वान वकिलांचे म्हणणे सविस्तर ऐकले आहे आणि परस्परविरोधी युक्तिवादांचा विचार केला आहे. संबंधित तथ्ये विवादात नाहीत. या खटल्यात लेखी निवेदन १२० दिवसांच्या कालावधीनंतर दाखल करण्याचा प्रयत्न आहे, यावर आधार आहे की, समन्स करिता रिट प्रादेशिक कार्यालयात दिले गेले नाही आणि कायदेशीर युक्तिवादावर की, या न्यायालयातील कार्यवाही ही दिल्ली उच्च न्यायालयातील कार्यवाहीचा सातत्य आहे . पहिला युक्तिवाद की, समन्स करिता रिट प्रादेशिक कार्यालयात दिले गेले नाही, जे कायदेशीर बाबी हाताळते, माझ्या मते निश्चितपणे टिकणारा नाही, कारण निर्विवादपणे समन्स करिता रिटची सेवा प्रतिवाद्यावर २६ ऑगस्ट, २०२२ रोजी प्रतिवाद्याच्या पत्त्यावर केली गेली आहे, जो केवळ खटल्याच्या कागदपत्रातील पृष्ठ ५१ वरच्या विमा पॉलिसीमध्येच नाही तर या अर्जाच्या कारण शीर्षकातही तोच पत्ता आहे, आणि

प्रतिवाद्याच्या वतीने असा आधार घेतला जाऊ शकत नाही की, सेवा ही प्रादेशिक कार्यालयात करायला हवी होती आणि विभागीय कार्यालयात नाही, हा प्रतिवादी कंपनीचा अंतर्गत मामला आहे.

१३. पुढे, या न्यायालयाने **मीरा गेहानी (अर्जदार) विरुद्ध ॲक्सिस बँक लिमिटेड (वादी) आणि मीरा गेहानी (प्रतिवादी) यांच्यासह संनादित प्रकरण (उपरोक्त)** मध्ये नमूद केले आहे की, वाणिज्यिक खटल्यांमध्ये लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी १२० दिवसांचा कालावधी हा प्रतिवाद्याला समन्स प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून सुरू होतो आणि ही तरतूद वाणिज्यिक खटल्यांचा त्वरित निपटारा करण्यासाठी आणि या न्यायालयाचा वेळ वाचवण्यासाठी आणली गेली आहे आणि ती कोणत्याही परिस्थितीत वाढवली जाऊ शकत नाही.

१४. **एम/एस. एससीजी कॉन्ट्रॅक्ट्स इंडिया प्रा. लि. विरुद्ध के.एस. चमणकर इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि. आणि इतर २ (२०१९) १२ एसएससी २१०)** या प्रकरणात, माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने, विविध निर्णयांचा विचार केल्यानंतर नमूद केले आहे की, आदेश V, नियम १, उपनियम (१) आणि आदेश VIII नियम १ मधील सुधारित तरतुदी आणि आदेश VIII नियम १० मध्ये आणखी एका तरतुदीच्या पुनर्समावेशाच्या आधारे, हे स्पष्ट आहे की, समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून १२० दिवसांनंतर, प्रतिवादी लेखी निवेदन दाखल करण्याचा अधिकार गमावेल आणि न्यायालय लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यास

परवानगी देणार नाही. सदर निर्णयातील परिच्छेद ८ खालीलप्रमाणे उपयुक्तपणे उद्धृत केला आहे:-

> “८. वाणिज्यिक न्यायालये, वाणिज्यिक विभाग आणि उच्च न्यायालयांचा वाणिज्यिक अपील विभाग कायदा, २०१५, हा २३.१०.२०१५ रोजी लागू झाला, ज्याने नागरी कार्यवाही संहितेत काही सुधारणा आणल्या. आदेश V, नियम १, उपनियम (१) मध्ये, दुसऱ्या तरतुदीच्या जागी खालील तरतूद समाविष्ट करण्यात आली:
>
> “परंतु पुढे असे की, जर प्रतिवादी तीस दिवसांच्या सदर कालावधीत लेखी निवेदन दाखल करण्यास अपयशी ठरला, तर त्याला न्यायालयाने निर्दिष्ट केलेल्या अन्य दिवशी , लेखी कारणांसह नोंदवलेल्या कारणांसाठी आणि न्यायालयाला योग्य वाटेल अशा खर्चाच्या भरण्यासह, लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी दिली जाईल, परंतु जी समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांपेक्षा उशिरा नसावी आणि समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांच्या समाप्तीनंतर, प्रतिवादी लेखी निवेदन दाखल करण्याचा अधिकार गमावेल आणि न्यायालय लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यास परवानगी देणार नाही.”

त्याचप्रमाणे, आदेश VIII नियम १ मध्ये, खालीलप्रमाणे नवीन तरतूद समाविष्ट करण्यात आली:

> “परंतु असे की, जर प्रतिवादी तीस दिवसांच्या सदर कालावधीत लेखी निवेदन दाखल करण्यास अपयशी ठरला, तर त्याला न्यायालयाने निर्दिष्ट केलेल्या अन्य दिवशी, लेखी कारणांसह नोंदवलेल्या कारणांसाठी आणि न्यायालयाला योग्य वाटेल अशा खर्चाच्या भरण्यासह, लेखी निवेदन दाखल करण्याची परवानगी दिली जाईल, परंतु जी समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांपेक्षा उशिरा नसावी आणि समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून एकशे वीस दिवसांच्या समाप्तीनंतर, प्रतिवादी लेखी निवेदन दाखल करण्याचा अधिकार गमावेल आणि न्यायालय लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यास परवानगी देणार नाही.”

आदेश VIII नियम १० मध्ये आणखी एका तरतुदीचा पुनर्समावेश करून यावर पुन्हा जोर देण्यात आला आहे, जी खालीलप्रमाणे आहे:

> “जेव्हा पक्षकार न्यायालयाने मागवलेले लेखी निवेदन सादर करण्यास अपयशी ठरतो तेव्हाची प्रक्रिया.- ज्या पक्षकाराकडून नियम १ किंवा नियम ९ अंतर्गत लेखी निवेदन आवश्यक आहे, तो पक्षकार न्यायालयाने परवानगी दिलेल्या किंवा निश्चित केलेल्या वेळेत ते सादर करण्यास अपयशी ठरल्यास, न्यायालय त्याच्याविरुद्ध निकाल देईल,

किंवा खटल्यासंदर्भात त्याला योग्य वाटेल असा आदेश देईल आणि अशा निकालाच्या घोषणेनंतर एक हुकूमनामा तयार केली जाईल.

परंतु पुढे असे की, कोणतेही न्यायालय या आदेशाच्या नियम १ अंतर्गत लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी दिलेला वेळ वाढवण्याचा आदेश देणार नाही."

या तरतुदींचा अभ्यास केल्यास असे दिसते की, सामान्यतः लेखी निवेदन ३० दिवसांच्या कालावधीत दाखल केले जावे. तथापि, आणखी ९० दिवसांचा कृपाकालावधी दिला जातो, ज्याचा उपयोग न्यायालय लेखी कारणांसह नोंदवलेल्या कारणांसाठी आणि त्याला योग्य वाटेल अशा खर्चाच्या भरण्यासह अशा लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यासाठी करू शकते. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, समन्सच्या सेवेच्या तारखेपासून १२० दिवसांनंतर, प्रतिवादी लेखी निवेदन दाखल करण्याचा अधिकार गमावेल आणि न्यायालय लेखी निवेदनाला नोंदणीकृत करण्यास परवानगी देणार नाही. हे आदेश VIII नियम १० मधील तरतुदीद्वारे पुढे बळकट केले गेले आहे, ज्यामध्ये असेही नमूद आहे की, न्यायालयाला या १२० दिवसांच्या कालावधीनंतर वेळ वाढवण्याचा कोणताही अधिकार नाही.

१५. पुढे, प्रतिवाद्याच्या वतीने असा युक्तिवाद करण्याचा प्रयत्न केला गेला आहे की, या न्यायालयातील कार्यवाही ही दिल्ली उच्च न्यायालयातील कार्यवाहीचा सातत्य आहे आणि म्हणून, तिथे लेखी निवेदन दाखल केले गेले असल्याने, या न्यायालयात लेखी निवेदन दाखल करण्याची मर्यादा लागू होणार नाही.

१६. पुढे जाण्यापूर्वी, माननीय दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या २८ एप्रिल, २०२२ च्या आदेशाचा उल्लेख करणे समर्पक ठरेल, जो **सीएस(कॉम) ६१९/२०२१, सनराइज बिस्किट कंपनी प्रायव्हेट लिमिटेड विरुद्ध ओरिएंटल इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड** यांच्या प्रकरणात आहे. या आदेशानुसार, वादींनी दाखल केलेल्या खटल्यातील खटल्याची प्रत नागरी कार्यवाही संहिता, १९०८ (सीपीसी) च्या आदेश VII नियम १० नुसार परत करण्यात आली आणि प्रतिवाद्याच्या वतीने दाखल केलेले लेखी निवेदन आणि कागदपत्रे प्रतिवाद्याला परत करण्याचे निर्देश देण्यात आले. सदर आदेशातील संबंधित भाग/परिच्छेद खालीलप्रमाणे उपयुक्तपणे उद्धृत केले आहेत:

> "२. प्रतिवाद्याला समन्स जारी केल्यानंतर, प्रतिवाद्याने २९ मार्च, २०२२ रोजी लेखी निवेदन दाखल केले, ज्यामध्ये या न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्राबाबत प्राथमिक आक्षेप घेण्यात आला होता.
>
> ३. वरील आक्षेपाच्या अनुषंगाने, वादी सध्याच्या खटल्यांमधील खटल्याची प्रत परत मागत आहेत, ती सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयात सादर करण्याच्या परवानगीसह..........

५. प्रतिवाद्याच्या वतीने उपस्थित असलेले वकील सध्याच्या अर्जांना विरोध करत नाहीत.

६. त्यामुळे, सध्याचे अर्ज मंजूर करण्यात येत आहेत आणि सीपीसीच्या आदेश VII नियम १० नुसार, खटल्याची प्रत वादींना परत करण्याचे आदेश देण्यात येत आहेत, ती योग्य वाणिज्यिक न्यायालयात दाखल करण्यासाठी. वादी आजपासून सहा आठवड्यांच्या आत सध्याचे खटले दाखल करण्यासाठी योग्य वाणिज्यिक न्यायालयात हजर राहतील.

७. वादींनी वर निश्चित केलेल्या कालावधीत योग्य वाणिज्यिक न्यायालयात सध्याचा खटला दाखल केल्यास, मर्यादा कायदा, १९६३ च्या कलम १४ अंतर्गत लाभ वादींना उपलब्ध होईल."

१०. पुढे, रजिस्ट्रीला प्रतिवाद्याच्या वतीने दाखल केलेले लेखी निवेदन आणि कागदपत्रे दोन्ही खटल्यांमध्ये प्रतिवाद्याला परत करण्याचे निर्देश देण्यात येत आहेत.

१७. वरील तथ्यांच्या आधारे, मला भीती वाटते की, प्रतिवाद्याच्या वतीने दिल्ली उच्च न्यायालयातील कार्यवाही या न्यायालयात सातत्य राखण्याबाबतचा युक्तिवाद, या संदर्भातील स्थापित कायद्याच्या आधारे स्वीकारला जाऊ शकत नाही. **एम/एस. ईएक्सएल करिअर्स आणि इतर विरुद्ध फ्रँकफिन एव्हिएशन सर्व्हिसेस प्रायव्हेट लिमिटेड ३**

[२०२०] ६ एस.सी.आर २८९ या प्रकरणात, माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने सीपीसीच्या आदेश VII नियम १० आणि १०ए च्या तरतुदींचा विचार केल्यानंतर स्पष्टपणे नमूद केले आहे की, आदेश VII नियम १० अंतर्गत खटल्याची प्रत परत करणे याचा अर्थ असा नाही की, खटल्याची प्रत परत करणाऱ्या न्यायालयाने खटल्याच्या सातत्याच्या हेतूने असे केले आहे. माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने सीपीसीच्या आदेश VII नियम १० च्या तरतुदींचे परीक्षण केल्यानंतर नमूद केले आहे की, केवळ 'फाइल परत करा' या शब्दांचा वापर केल्याने आदेश VII नियम १० अंतर्गत अधिकारक्षेत्राचा विस्तार होऊ शकत नाही, असा अर्थ काढता येणार नाही की, उच्च न्यायालयाने खटल्याच्या सातत्याच्या हेतूने असे निर्देश दिले आहेत, कारण हेतू हा सीपीसीच्या आदेश VII नियम १० अंतर्गत खटल्याची प्रत परत करण्याचा होता.

१८. माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने ऑर्डर VII नियम १० व नियम १०-ए च्या तरतुदींची तपासणी केल्यानंतर, सीपीसीच्या कलम २४(२) आणि कलम २५(३) यांच्या विरोधात असलेल्या तरतुदींचा विचार केला आणि निरीक्षण नोंदवले की, सीपीसीच्या वैधानिक योजनेच्या दृष्टीने, कार्यवाही एका अधिकारक्षेत्र असलेल्या न्यायालयातून दुसऱ्या न्यायालयात हस्तांतरित करण्याच्या प्रकरणांमध्ये, कलम २४(२) आणि २५(३) द्वारे न्यायालयाला दिलेला विवेक, कार्यवाही पुन्हा चालवण्याचा किंवा ज्या टप्प्यावर कार्यवाही हस्तांतरित किंवा मागे घेतली गेली त्या टप्प्यापासून पुढे जाण्याचा, हा ऑर्डर VII नियम १० व नियम १०-ए अंतर्गत असलेल्या योजनेपेक्षा स्पष्टपणे वेगळा आहे, जिथे असा

कोणताही विवेक दिलेला नाही आणि कार्यवाही नव्याने सुरू करावी लागते . या निर्णयातील संबंधित परिच्छेद खालीलप्रमाणे उपयुक्तपणे उद्धृत केले आहेत:

> ११. गुरगावच्या सिव्हिल जजने त्यांच्या ०६.०९.२०१६ च्या आदेशाद्वारे कराराच्या कलम १६बी अंतर्गत दिल्ली येथे विशेष अधिकारक्षेत्र असल्याचा युक्तिवाद नाकारला. उच्च न्यायालयाने ०५.०९.२०१७ रोजी पुनर्विलोकनात सिव्हिल जजच्या ०६.०९.२०१६ च्या आदेशाला रद्द केले आणि फ्रँचायझी कराराच्या कलम १६बी च्या दृष्टीने गुरगाव न्यायालयाला प्रादेशिक अधिकारक्षेत्र नसल्याचे ठरवून फाइल परत करण्याचे निर्देश दिले. गुरगाव येथील खटल्याच्या प्रगत टप्प्याबाबत प्रतिवादीच्या सबमिशनला नाकारण्यात आले. त्यापूर्वी, खटल्यात लक्षणीय प्रगती झाली होती कारण दरम्यानच्या काळात पक्षकारांचे पुरावे बंद झाले होते आणि अंतिम युक्तिवादासाठी ०१.०६.२०१७ रोजी तारीख निश्चित करण्यात आली होती. आमच्या विचारानुसार, ०५.०९.२०१७ च्या आदेशात 'फाइल परत करा' या शब्दांचा वापर केवळ ऑर्डर VII नियम १० अंतर्गत अधिकारक्षेत्राचा विस्तार करू शकत नाही, याचा अर्थ असा नाही की उच्च न्यायालयाने खटला चालू ठेवण्याच्या हेतूने असा निर्देश दिला आहे. प्रथम, तो आक्षेप स्पष्टपणे नाकारण्यात आला होता. दुसरे, आदेशातच असे नमूद आहे की फाइल

ऑर्डर VII नियम १० आणि १०ए अंतर्गत परत करावी. स्पष्टपणे, उच्च न्यायालयाचा हेतू फिर्याद परत करण्याचा होता.

१९. ऑर्डर VII नियम १०-ए, जसे की खंडांवरील टिप्पण्यांमध्ये नमूद आहे, सिव्हिल प्रक्रिया संहिता (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७६ (०१.०२.१९७७ पासून प्रभावी) द्वारे समाविष्ट करण्यात आला होता, यामागील कारण:

"नवीन नियम १०-ए हा खटल्यात प्रतिवादीच्या हजर झाल्यानंतर फिर्याद परत केल्यास प्रतिवाद्यांवर समन्स बजावण्याची गरज टाळण्यासाठी समाविष्ट केला जात आहे."

तसेच, उप-नियम (३) अंतर्गत, फिर्याद परत करणारे न्यायालय, जरी त्याला खटला चालवण्याचे अधिकारक्षेत्र नसले तरी, करू शकते ती फक्त एवढीच गोष्ट आहे:

"१०.ए. फिर्याद परत केल्यानंतर ती दाखल करायच्या न्यायालयात हजर होण्याची तारीख निश्चित करण्याचा न्यायालयाचा अधिकार."

xxx xxx xxx

(३) जेव्हा फिर्यादी उप-नियम (२) अंतर्गत अर्ज करतो, तेव्हा न्यायालय, फिर्याद परत करण्यापूर्वी आणि जरी फिर्याद परत करण्याचा

आदेश त्याने खटला चालवण्याचे अधिकारक्षेत्र नसल्याच्या कारणावरून दिला असला तरी, —

(अ) ज्या न्यायालयात फिर्याद सादर करण्याचे प्रस्तावित आहे त्या न्यायालयात पक्षकारांच्या हजर होण्याची तारीख निश्चित करेल, आणि

(ब) फिर्यादी आणि प्रतिवादी यांना अशा हजर होण्याच्या तारखेची नोटीस देईल.

२०. ऑर्डर VII नियम १०-ए ची भाषा, सिव्हिल प्रक्रिया संहितेच्या कलम २४(२) आणि कलम २५(३) च्या भाषेच्या तुलनेत स्पष्टपणे वेगळी आहे, जी खालीलप्रमाणे आहे:

“२४. हस्तांतरण आणि मागे घेण्याचा सामान्य अधिकार.

xxx xxx xxx

(२) जेव्हा कोणताही खटला किंवा कार्यवाही उप-कलम (१) अंतर्गत हस्तांतरित किंवा मागे घेतली गेली असेल, तेव्हा त्यानंतर त्या खटल्याचा किंवा कार्यवाहीचा निकाल करणारे न्यायालय, हस्तांतरणाच्या आदेशाच्या बाबतीत कोणत्याही विशेष निर्देशांच्या अधीन राहून, एकतर त्याची पुन्हा चाचणी घेऊ शकते किंवा ज्या टप्प्यावर तो हस्तांतरित किंवा मागे घेतला गेला त्या टप्प्यापासून पुढे जाऊ शकते.

२५. सर्वोच्च न्यायालयाला खटले इत्यादी हस्तांतरित करण्याचा अधिकार.”

xxx xxx xxx

(३) ज्या न्यायालयात असा खटला, अपील किंवा इतर कार्यवाही हस्तांतरित केली जाते, ते न्यायालय, हस्तांतरणाच्या आदेशातील कोणत्याही विशेष निर्देशांच्या अधीन राहून, एकतर त्याची पुन्हा चाचणी घेईल किंवा ज्या टप्प्यावर तो त्याच्याकडे हस्तांतरित केला गेला त्या टप्प्यापासून पुढे जाईल.

२१. आता वैधानिक योजना स्पष्ट होते. एका अधिकारक्षेत्र असलेल्या न्यायालयातून दुसऱ्या न्यायालयात कार्यवाही हस्तांतरित करण्याच्या प्रकरणांमध्ये, कलम २४(२) आणि २५(३) द्वारे न्यायालयाला दिलेला विवेक, कार्यवाही पुन्हा चालवण्याचा किंवा ज्या टप्प्यावर कार्यवाही हस्तांतरित किंवा मागे घेतली गेली त्या टप्प्यापासून पुढे जाण्याचा, हा ऑर्डर VII व नियम १०-ए अंतर्गत असलेल्या योजनेपेक्षा स्पष्टपणे वेगळा आहे, जिथे असा कोणताही विवेक दिलेला नाही आणि कार्यवाही नव्याने सुरू करावी लागते.

१९. वर नमूद केल्याप्रमाणे, या प्रकरणाच्या तथ्यांमध्ये, दिल्ली उच्च न्यायालयाने २८ एप्रिल २०२२ च्या आदेशानुसार, फिर्यादींना, येथील फिर्यादीसह, सीपीसीच्या ऑर्डर VII नियम १० अंतर्गत फिर्याद परत करण्याची परवानगी दिली, जेणेकरून ती योग्य वाणिज्य न्यायालयात दाखल करता येईल आणि त्याच्या परिच्छेद १० मध्ये, रजिस्ट्रीने प्रतिवादीच्या वतीने दाखल केलेल्या लिखित निवेदनासह कागदपत्रे परत करण्याचे निर्देश दिले आहेत. यात शंका नाही की, फिर्याद परत करण्याचा अर्ज हा प्रतिवादीने २९ मार्च २०२२ रोजी दिल्ली उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या लिखित निवेदनात दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्रासंबंधी घेतलेल्या प्राथमिक आक्षेपानुसार केला गेला होता, ज्याच्या अनुषंगाने ऑर्डर VII नियम १० अंतर्गत फिर्याद परत करण्यात आली आणि लिखित निवेदनही परत करण्यात आले. तथापि, माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने मेसर्स इएक्सएल कॅरिअर्स आणि अन्य विरुद्ध फ्रॅन्कफिंन एव्हिएशन सर्विसेस प्रायव्हेट लिमिटेड (उपरोक्त) या प्रकरणात निरीक्षण नोंदवले आहे की, सीपीसीच्या ऑर्डर VII नियम १० अंतर्गत योग्य वाणिज्य न्यायालयात दाखल करण्यासाठी फिर्याद परत करणे याचा अर्थ असा होऊ शकत नाही की दिल्ली उच्च न्यायालयाने खटला चालू ठेवण्याच्या हेतूने परत करण्याचे निर्देश दिले आहेत, कारण ऑर्डर VII नियम १० च्या योजनेनुसार असा कोणताही विवेक दिलेला नाही आणि कार्यवाही नव्याने सुरू करावी लागते.

२०. त्यामुळे, प्रतिवादीच्या वतीने, येथील प्रतिवादीने १३ फेब्रुवारी २०२३ च्या आदेशाला मागे घेण्यासाठी/रद्द करण्यासाठी केलेला अर्ज यासह नाकारण्यात येत आहे. सांगण्याची

गरज नाही की, पुरावे नोंदवण्याच्या वेळी प्रतिवादीला फिर्यादीच्या साक्षीदारांची उलटतपासणी करण्याची मुभा असेल.

(न्यायमूर्ती - अभय अहुजा)

अस्वीकरण

न्यायनिर्णयाच्या या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्याय निर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करिता वैध मानला जाईल.